

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІАГНОСТИКА ЗДАТНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ У СТУДЕНТІВ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ. КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ

У статті здійснено аналіз науково-педагогічної літератури щодо проблеми визначення критеріїв та рівнів у наукових дослідженнях та оголошені результати констатувального етапу експериментального дослідження стосовно проблеми здатності до професійної саморегуляції у студентів музично-педагогічних спеціальностей.

Ключові слова: критерії, рівні, експеримент, здатність, саморегуляція, студент, музично-педагогічний факультет.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Модернізація вищої педагогічної школи вимагає підготовки фахівця нового типу – самостійної, ініціативної, здатної до професійного самовдосконалення особистості. Особливо це стосується студентів музично-педагогічних спеціальностей, адже їх професійна діяльність є індивідуально-творчим процесом. Важливою ознакою ініціативної, самостійної діяльності студентів музично-педагогічних спеціальностей вважаємо високий рівень сформованості важливого професійного вміння – здатності до саморегуляції професійної діяльності.

В музично-педагогічній літературі проблема здатності до професійної саморегуляції була розроблена не повною мірою. Вчені розглядали саморегуляцію музично-виконавської діяльності студентів (Л. Бочкарьов, В. Петрушин, В. Сафонова), самоконтроль (В. Ємельянов, В. Муцмакер, В. Сафонова), досвід саморегулювання майбутнього музиканта-педагога (Ю. Лисюк). Однак, недостатньо розробленими залишаються критерії та рівні здатності до професійної саморегуляції у студентів музично-педагогічних спеціальностей.

Метою статті є науково-педагогічна діагностика стану здатності до професійної саморегуляції у студентів музично-педагогічних спеціальностей (визначення критеріїв та рівнів).

Виклад основного матеріалу. Вчені вважають, що критерії та рівні науково-педагогічних досліджень є важливими структурними компонентами педагогічної

діагностики, методологічні основи якої були закладені в роботах зарубіжних та вітчизняних педагогів Я. Коменського, К. Ушинського та інших. Терміни, що характеризують рівень досягнень досконалості та найчастіше використовуються в наукових дослідженнях: початковий, середній, достатній та високий (творчий) є запозиченими з термінології культури. Для того, щоб визначити зміст кожного рівня педагогічної діяльності, дослідникам потрібні особливі вимірювальні детальні характеристики: критерії – мірила досконалості, притаманні кожному з досягнутих показників майстерності на конкретному рівні – початковому, середньому, достатньому чи високому (творчому). Термін “рівень досконалості” є притаманним загальній педагогічній культурі, що йде шаблями професійного зростання, в той час як критерій є важливим складовим елементом педагогічної діагностики, що дозволяє викладачам і студентам з необхідною точністю виміряти конкретику змін професійної майстерності [3, 102].

Визначаючи критерії та рівні здатності студентів музично-педагогічних спеціальностей до професійної саморегуляції, слід вказати на специфіку означеного феномену. В професійній педагогіці саморегуляція навчання розуміється як здатність до самостійної організації навчально-пізнавальної діяльності з оволодіння знаннями, що визначається рівнем інтелектуального розвитку суб'єкта навчання, його мотивацією та комплексом індивідуальних якостей (вольових, психомоторних) [5, 78]. Найбільш ґрунтовні роботи щодо саморегуляції діяльності в

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІАГНОСТИКА ЗДАТНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ У СТУДЕНТІВ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ. КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ

професійній педагогіці були зроблені М. Гриньовою, Ю. Міславським, О. Осніцьким, В. Чайкою. На думку вчених, саморегуляція складається з наступної структури: мета діяльності, модель значущих умов, програма дій, результат, оцінка і корекція результату (М. Гриньова). В Чайка наголошує на спеціальних функціях саморегуляції діяльності, до яких належать, на думку вченого, спонукально-мотиваційна, діагностико-прогностична, програмувально-перетворювальна та самоаналітична функції [4, 17].

Специфікою професійної саморегуляції у студентів музично-педагогічних спеціальностей вважаємо розглядання означеного феномену як важливого професійного вміння особистості, що складається з мотиваційного, емоційного та психомоторного компонентів, знань, вмінь та навичок особистості, що дозволяють їй впевнено поводитися в складних професійних ситуаціях (під час концертного виступу, виступів перед аудиторією, спілкування з колегами та інше).

Розглянемо хід науково-педагогічного дослідження щодо виявлення критеріїв та рівнів здатності до професійної саморегуляції у студентів музично-педагогічних спеціальностей.

В експериментальному дослідженні брали участь 262 студенти музично-педагогічного факультету ХНПУ ім. Г.С. Сковороди (м. Харків, Україна). Виявлення критеріїв та рівнів здатності до професійної саморегуляції у студентів музично-педагогічних спеціальностей проводилося на констатувальному етапі експерименту, який проходив згідно з важливими дидактичними принципами навчання: систематичності, послідовності, зв'язку теорії з практикою. Об'єктом педагогічного експерименту вважаємо формування важливого професійного вміння студентів музично-педагогічних спеціальностей: здатності до професійної саморегуляції. В процесі констатувального експерименту були використані основні методи теоретичного дослідження: аналіз і синтез, абстрагування та ідеалізація, моделювання, індукція та дедукція та методи емпіричного дослідження: спостереження та самоспостереження, аналіз педагогічної документації, опитування, анкетування, тестування.

Щодо аналізу педагогічної документації – були вивчені протоколи екзаменів, академічних концертів студентів, результати яких свідчать про низький рівень саморегуляції в досліджуваній групі, що виявляється в слабкому вмінні “триматися” на сцені, в емоційній нестійкості особистості. В результаті проведення контент-аналізу було визначено, що тільки 17% мають

стійкий рівень саморегуляції діяльності, 56% – середній рівень та 27% – низький.

Результати, отримані дослідником в процесі вивчення педагогічної документації, були підтверджені даними педагогічного спостереження, яке проводилося безпосередньо й опосередковано, причетно й непричетно. Серед студентів музично-педагогічних спеціальностей проводився також метод самоспостереження, в процесі якого студентам пропонувалося відповісти на питання в особистому щоденнику, що складався з запитань стосовно поведінки в емоційних професійних ситуаціях.

В процесі дослідження також проводилося анкетування всієї генеральної сукупності респондентів. В результаті кількісного аналізу анкетування виявлено, що лише 9,7% студентів виявляють стійкий інтерес до майбутньої професійної діяльності, їх поведінка відрізняється стійкою потребою до самовдосконалення. Студенти даної групи були самостійними у визначенні мети професійної діяльності та наполегливими в досягненні результату, виявляли творчий підхід до подолання труднощів.

Серед досліджуваних проводилися тести здібностей та індивідуальні тести (О. Рудницька). В тестах здібностей увага приділялася як розвитку загальних здібностей особистості (інтелекту), так і розвитку спеціальних здібностей (музичних, музично-педагогічних, професійних, здатності до професійної саморегуляції). В результаті експериментального дослідження була науково обґрунтована об'єктивність, валідність, діагностична цінність та надійність тесту. Результати тестів, проведених серед студентів музично-педагогічного факультету свідчать про низьку валідність (низький коефіцієнт кореляції між знаннями та вміннями студентів щодо саморегуляції в професійній діяльності та її необхідність рівнем $Q > 0,4$). Важливими для музично-педагогічного дослідження (зокрема для дослідження здатності студентів до саморегуляції в професійній діяльності) виявилися самоописові тести, що розкривають психологічний стан, темперамент і характер досліджуваних. В даних тестах студенти розкривали свій стан під час важливих професійних ситуацій (складання іспиту, концертного виступу, виступу перед аудиторією). Необхідним в таких випадках вважаємо вміння професійної саморегуляції студентів музично-педагогічних спеціальностей. Так, в результаті проведення констатувального експерименту були виявлені такі рівні здатності студентів музично-педагогічних спеціальностей до саморегуляції в професійній діяльності.

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІАГНОСТИКА ЗДАТНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ У СТУДЕНТІВ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ. КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ

Низький рівень – 53,6% опитуваних характеризується слабким ступенем самостійності в професійній діяльності та в багатьох випадках взагалі відсутністю інтересу до неї. В таких ситуаціях майбутні фахівці не завжди визначають мету професійної діяльності, не розуміють необхідності саморозвитку. Процес формування особистості на даному рівні найчастіше залежить від зовнішнього впливу: вчителів, однокурсників, членів референтної групи. Студенти цієї групи є безініціативними в творчій організації професійної діяльності.

Середній (реконструктивний) рівень складають в нашому дослідженні 40,8% студентів. На даному рівні ознаки розвитку особистості виявляються епізодично, визначається середній ступінь самостійності у навчанні. Студенти на даному рівні зацікавлені змістом майбутньої професійної діяльності, але ж не впливають на її розвиток, не завжди активні, їх діяльність має реконструктивний характер.

Високий (творчий) рівень характеризує лише 5,6% респондентів. На такому рівні ознаки саморозвитку особистості виявляються постійно, чітко диференційована структура мотивів, адекватна самооцінка. Особистість прагне до накопичення теоретико-практичного досвіду і до формування нових особистісних якостей. Вона швидко реагує на нові ситуації та змінює власну поведінку. Особистість максимально контактна, ініціативна.

Аналіз науково-педагогічної літератури з проблеми здатності до саморегуляції в професійній діяльності та результати констатувального експерименту дозволили визначити такі критерії здатності до професійної саморегуляції у студентів музично-педагогічних спеціальностей: мотиваційний, емоційно-вольовий, когнітивно-пізнавальний та операційно-дійовий критерій.

Показниками мотиваційного критерію є ступінь сформованості у майбутніх фахівців настанови на керування власною поведінкою, прагнення розвивати здатність до саморегуляції в професійній діяльності, ступінь сформованості мотивації досягнення мети в музично-педагогічній діяльності.

Когнітивно-пізнавальний критерій є спрямованим на визначення тезаурусу знань щодо здатності до саморегуляції в професійній діяльності. Показниками даного критерію є ступінь сформованості пізнавального інтересу до саморегуляції в професійній діяльності, ступінь сформованості рефлексії як здатності особистості

до саморегуляції, аналіз внутрішніх та зовнішніх умов діяльності, планування її результатів.

Емоційно-вольовий критерій є здатністю особистості стримувати небажані імпульси в професійній діяльності, емоційна стійкість в складних емоційних ситуаціях, визначення саморегуляції як важливого компонента професійної діяльності.

Операційно-дійовий критерій виявляє рівень сформованості практичних вмінь і навичок саморегуляції в професійній діяльності. Він складається з обсягу активного фонду прийомів і методів саморегуляції, міри інтелектуальної та емоційної гнучкості як здатності до коригування професійної діяльності.

Висновки. Результати констатувального експерименту свідчать про те, що рівень здатності до професійної саморегуляції у студентів є досить низьким – 53,6% опитуваних. Аналіз набутих результатів дозволив також виділити середній рівень, що складає 40,8% опитуваних та високий рівень, що характеризує лише 5,6% опитуваних. Вважаємо, що доцільним стане визначення таких критеріїв, як мотиваційний, когнітивно-пізнавальний, емоційно-вольовий та операційно-дійовий критерій.

Зрозуміло, що дуже низький рівень здатності студентів музично-педагогічних спеціальностей до саморегуляції в професійній діяльності (5,6% опитуваних) потребує значної уваги. Важливим вважаємо створення методичних рекомендацій для майбутніх вчителів музики, створення програми спеціального курсу, оволодіння практичними вміннями щодо саморегуляції в професійній діяльності.

1. Воронцова Ж.В. *Самореалізація особистості старшокласника у процесі диференційованої навчальної діяльності*. Дис... канд.пед.наук. – Харків, 2007.

2. Рудницька О.П. *Педагогіка: загальна та мистецька*. – Київ, 2002.

3. Уварова А.М. *Формування майстерності педагогічної розповіді у професійній підготовці майбутнього вчителя*. Дис... канд.пед.наук. – Суми, 2006.

4. Чайка В.М. *Теорія і технологія підготовки майбутнього вчителя до саморегуляції педагогічної діяльності*. Автореф. дис... доктора пед.наук. – Тернопіль, 2006.

5. *Енциклопедія професіонального образования* / Ред. С.Я. Батышев. – Москва, 1998.

Стаття надійшла до редакції 24.03.2009